

Kristīne Macanova

TĒLI VIĻA DZĒRVINĪKA DZEJĀ

Pētījums par Viļa Dzērvinīka dzeju ir tapis no 2012. līdz 2015. gadam, pētot V. Dzērvinīka dzīvi un daiļradi bakalaura un maģistra studijās, rakstot bakalaura un maģistra darbus. Raksts ir daļa no maģistra darba „Viļa Dzērvinīka daiļrade” (2015, darba vadītāja Dr. philol. Ilga Šuplinska, konsultante Mg. philol. Sandra Ūdre).

Atslēgas vārdi: Viļa Dzērvinīka dzeja, strukturālā semiotika, sintagma, acs tēls, dienas tēls, dzīves tēls.

IMAGES OF VILIS DZĒRVINĪKS' POETRY

Vilis Dzērvinīks (1959–2007) is a bright Latgalian poet of the 1990s and the verge of centuries. V. Dzērvinīks has published five collections of poetry: „Sidrabainas asaru lāsītes” (Silver tear drops, 1992), „Laimeigu īsadūmēt” (To imagine being happy, 2001), „Voi moz lidmašīnu kreit” (Are there not many planes falling, 2003), „Upers” (Sacrifice, 2006), and posthumously– „Storp pērstim blusa trynās” (A flea is rubbing between fingers, 2008).

V. Dzērvinīks wrote in vers libre, following the 1990s quest for modernity, at the same time the elements of rhythm, concentration of expression and word are preserved to reveal different principles of modernity. V. Dzērvinīks displays rich and cultivated Latgalian, in which he discloses ironically his experiences to the reader, who may be fluent not only in the Latgalian language.

The aim of the particular research is to reveal the role of the image of the eye, day or life in the poetry of V. Dzērvinīks' from both literary and linguistic point of view. The sources of the research are so far not analysed V. Dzērvinīks' collections of poetry: „Sidrabainas asaru lāsītes” (1992) and „Storp pērstim blusa trynās” (2008).

The author of this research has determined six most concentrated images in V. Dzērvinīks' poetry collections – „Laimeigu īsadūmēt” (2001), „Voi moz lidmašīnu kreit” (2003), „Upers” (2006). They are the following: eye, day, life, time, heart and word. The most commonly used images in Dzērvinīks' poetry collections were also identified with the help of AntConc program; no significant differences were observed in dominating images, only conceptual and semantic distinctions, which enable us to judge about the basic values of V. Dzērvinīks' poetry and the relationship of the lyrical person towards the world and himself. The semantic and symbolic meaning

of images is revealed and the syntagmatic attitudes and semantic roles of images are studied.

The research is based on the method of structural semiotics (Jurij Lotman, Jurij Tinanov and Ruta Veidemane). Although the author uses various compositional structures in collections of poetry „Sidrabainas asaru lāsītes” (1992) and „Storp pērstim blusa trynās” (2008), they share several themes of experience: politics and social problems, love poetry and philosophy of life. The distinction is marked by the change of the epoch and is reflected in the mood of poems; in the first collection of poems, the author in a separate chapter retrieves memories about his childhood, country house and here is also a chapter that can be called poet's confession.

One of the central meanings of the image of the eye is the symbol of the spiritual vision or blindness, an indicator of feelings and emotions; therefore, the image of the eye is revealed directly in philosophical and love poetry, where not reason is necessary but soul; in politics there is no room for emotions and feelings, therefore the use of the eye image in socio-political poems is minimal. In spite of the great time difference between collections of poetry „Sidrabainas asaru lāsītes” (1992) and „Storp pērstim blusa trynās” (2008), the image of the day is most significant in the chapters of poetry about life philosophy; the lyrical person perceives it as an endless routine, a time loop that never changes. Almost all chapters in both collections are interwoven by such mood except the chapter of love poetry in the first collection.

The image of life in all parts of the collections are revealed in a rather uniform way – the life of the lyrical person is full of pain and disappointment, there is no consolation even in love; the means by which lyrical person describes life are stylistically diverse, creative and artistically bright and nuanced.

Evaluation of the collection of poems not only in terms of content but also the form reveals that in „Sidrabainas asaru lāsītes” (1992) the author applies various forms – traditional forms and vers libre, as well as more varied syntactic and stylistic figures, also found in syntagmatic analysis. The poems written in Latvian are more varied in form, because those written in Latgalian are on soul-related topics, where continuity and unambiguousness of thought are important, and thus there are fewer attempts to search for new meanings or use of unexpected tropes. In the collection „Storp pērstim blusa trynās” (2008), the author has almost abandoned stylistic figures and vers libre, focusing on irony and imaginative language as the main means of expression. Poetry is only in Latgalian and it is dominated by the search for the meaning of life and the growing disillusionment of the lyrical person with his time, life and love.

Keywords: poetry of Vilis Dzērviniķis, structural semiotics, syntagma, image of the eye, image of the day, image of life.

Ievads

Vilis Dzērvinīks (1959–2007) ir spilgts 20. gs. 90. gadu–21. gs. mijas latgaliešu dzejnieks. Pirmās publikācijas – dzejoļi: „Atmiņas”, „Draugiem neuzrakstītas vēstules” laikrakstā „Padomju Jaunatne” (1985. gada 28. martā), kam sekoja piedalīšanās Jauno autoru seminārā Rīgā, sadarbībā ar Osvaldu Kravali un Antonu Kūkoju ideja dibināt Ludzas literātu apvienību, ko no sākuma vadīja O. Kravalis, pēc tam – viņš (Vilis Dzērvinīks – K. M.). Vēlāk publicē dzeju žurnālos: „Karogs”, „Zvaigzne”, „Draugs”, „Katōļu Dzeive”; laikrakstos: „Literatūra un Māksla”, „Rakstnieka Vārds”, „Mōras Zeme”, „Zemturis” u. c. V. Dzērvinīkam ir iznākuši pieci dzejoļu krājumi: „Sidrabainas asaru lāsītes” (1992), „Laimeigu īsadūmōt” (2001), „Voi moz lidmašinu kreit” (2003), „Upers” (2006), jau pēc autora aiziešanas – „Storp pērstim blusa trynās” (2008).

V. Dzērvinīks ir rakstījis verlibrā, sekojot 20. gs. 90. gadu meklējumiem modernismā, taču ritma elementi, koncentrētība izteiksmē, vārdā tiek saglabāta un ļauj izpausties dažādiem modernitātes principiem. V. Dzērvinīkam ir bagāta un izkopta latgaliešu valoda, ko autors arī izmantojis, lai ar ironijas „piegaršu” paustu savus pārdzīvojumus lasītājam, kas var būt ne tikai latgaliešu valodas pratējs.

V. Dzērvinīks gan ar savu literāro, gan politiski sabiedrisko darbību ir veicinājis latgaliešu valodas attīstību un latgaliešu kultūras izplatību, tāpēc ir svarīgi izsekot viņa daiļrades attīstības posmiem¹ un raksturot viņa dzejas poētiku.

Konkrētā pētījuma mērķis ir atklāt tēlu nozīmi V. Dzērvinīka dzejā gan no literatūrzinātniskā, gan no valodnieciskā viedokļa. Pētījuma avoti ir līdz šim neanalizētie V. Dzērvinīka dzejoļu krājumi: „Sidrabainas asaru lāsītes” (1992) un „Storp pērstim blusa trynās” (2008).

Jau šī pētījuma autore bakalaura darbā tika izdalīti seši visvairāk noslogotie tēli V. Dzērvinīka dzejoļu krājumos: „Laimeigu īsadūmōt” (2001), „Voi moz lidmašinu kreit” (2003), „Upers” (2006). Tie ir: *acs, dīna, dzeive, laiks, sirds, vārds*. Ar programmas *AntConc* palīdzību tika noteikti arī šajos dzejoļu krājumos visbiežāk izmantotie tēli; būtiskas atšķirības netika novērotas tēlu dominantē, tikai jēdzieniskas un semantiskas atšķirības, kas ļauj spriest par V. Dzērvinīka dzejas pamatvērtībām, liriskas *es* attieksmi pret pasauli un sevi. Tiek atklāta tēlu semantiskā un simboliskā nozīme, kā arī tiek pētītas tēlu sintagmatiskās attieksmes un tēlu semantiskās lomas tajos.

¹ Pētījuma autore ir izstrādājusi un aizstāvējusi bakalaura (2013) un maģistra (2015) darbu par V. Dzērvinīka poētiku. Sk. publikācijas: Macanova, Kristīne (2014). *Acs un sirds tēlu analīze V. Dzērvinīka dzejā. Mēs laikā, telpā un attīstībā* I. 2013. g. 16. maija studentu starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola, Humanitāro un juridisko zinātņu fakultāte. 9–14; Macanova, Kristīne (2014). *Inspirācijas un identitātes atklājumi V. Dzērvinīka dzejā. Via Latgalica* 6. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola. 53–64.

Pētījuma pamatā ir strukturālās semiotikas metode. Strukturālās semiotikas pamatprincipu izpratnei tika skatīti Jurijs Lotmana (Юрий Лотман, «Лекции по структуральной поэтике» („Strukturālās poētikas lekcijas”), «О поэтах и поэзии: Анализ поэтического текста» („Par dzeju un dzejniekiem: poētiska teksta analīze”), «Структура художественного текста» („Mākslinieciska teksta struktūra”), Jurijs Tiņanova (Юрий Тынянов, «Проблема стихотворного языка» („Dzejas valodas problēma”), Rutas Veidmanes u. c. pētījumi.

Joprojām visai pretrunīgi tiek uztverts sintagmas jēdziens. Tā kā vieni zinātnieki sintagmu uzskata par fonētisku, citi par sintaktisku parādību, tad šajā pētījumā sintagma tiek skatīta kā *vārdu grupa vai arī atsevišķs vārds, kam intonācija atšķiras no citu vārdu grupas (vārda) intonācijām. [...] Satura ziņā sintagmas veido ciešu jēdzienisku vienību* (Sokols 1962: 114).

Līdzīgi ir ar semantisko lomu izpratni valodniecībā. Joprojām ir vairāki strīdīgi jautājumi (par lomu skaitu, par to interpretāciju, to nosaukumu izvēli u. c.), tāpēc šajā pētījumā semantiskās lomas analīzei un aprakstīšanai par bāzes materiālu tika ņemta LU Latviešu valodas institūta „Latviešu valodas gramatika” (2013) koncepcija. Valodniece Ilze Lokmane izdala desmit semantiskās lomas, un tās ir:

1. *darītājs jeb agenss;*
2. *cietējs jeb pacienss;*
3. *izjutējs jeb eksperienss;*
4. *adresāts;*
5. *ieguvējs jeb beneficienss;*
6. *saņēmējs jeb recipienss;*
7. *īpašnieks jeb posesors;*
8. *piederums;*
9. *uztvērums jeb perceptis;*
10. *līdzeklis.*

Taču pie katras lomas skaidrojuma autore raksta, ka „parasti izsaka...”, „visbiežāk izsaka ar...” u. tml., līdz ar to šīs semantiskās lomas iespējams interpretēt dažādi, vēl jo vairāk šīs variācijas iespējamās dzejas tekstā, kur ir lietota tēlaina valoda, piemēram, piešķir nedzīviem priekšmetiem dzīvu būtņu īpašības. Papildus tika izmantots Guntas Nešpores raksts „Neagensīvo pārvietošanās verbu semantiskā saistāmība: lokālas nozīmes semantiskās lomas” un Baibas Saulītes, Guntas Nešpores un Ilzes Auzuņas raksts „Latviešu valodas verbu valences marķēšanā izmantojamās semantiskās lomas”.

Semantiskais ne vienmēr ir idents leksiskajam, un tieši šo nesakrītību rezultātā rodas tas galvenais – specifiski dzejas valodai piemītošais – tēlainības, ironijas aspekts. Kā rakstījis semiotiķis J. Lotmans: *Vārdus, teikumus un izteicienus, kas gramatiskajā struktūrā atrodas dažādās, bez jebkādas līdzības, līdz ar to*

nesavienojamās pozīcijās, mākslinieciskajā struktūrā izrādās savienojami un pretnostatāmi, identificēšanās un antitēzes pozīcijās, šādi atklājot negaidīto, ārpus dzejoļa nepiespējamo, jauno semantisko saturu. Vēl jo vairāk: kā mēs mēģināsim parādīt, semantisko slodzi saņem elementi, kam parastajā valodas struktūrā tās nav (Лотман 1996).

Konkrētajā rakstā ierobežotā apjoma dēļ sīkāk tiks analizēti *acs*, *dīnys* un *dzeivis* tēli.

Acs tēls

Acis ir svarīgākais cilvēka maņu orgāns, kas simboliski allaž ir saistīts ar gaismu un garīgās redzes spēju, saskaņā ar senu uzskatu ir ne tikai maņu orgāns, bet arī pats var radīt spēka starus un simbolizē garīgās izteiksmes iespēju. [...] Daudzās kultūrās acs tiek interpretēta kā visu redzoša acs, vai arī to simbolizē. [...] Psihoanalīzē aci kā sapņu tēlu (tāpat kā muti) bieži vien uzskata par sievietes ģenitāliju simbolu (Bīdermanis 2002: 647).

Dzejoļu krājumā „Sidrabainas asaru lāsītes” (1992) dzīves filozofijas dzejas nodaļās² „*acis*” tiek tēlotas kā garīgais spogulis, kā dvēseles gaišuma simbols, piemēram:

*Zīd vōrpa zemņika sirdī,
Speid acīs vysdzidrōkais olūts, –
Pōri zaltainu lynu teirumim* (1992, 50³)

Arī šīs pašas nodaļas dzejolī „Otkol sasatykom...” ir norādīts uz *acs* un dvēseles vienotību:

*pīpyuš dvēseles pylnys ar vāsumu,
acs pylnys ar montu* (1992, 44)

Dzejoļu krājumā „Storp pērstim blusa trynās” (2008) filozofiskajos dzejoļos tēls „*acis*” ir izmantots biežāk nekā citās nodaļās. Šeit, līdzīgi kā pirmajā krājumā, acīm arī tiek piešķirta „visu redzošās *acs*” nozīme – kad redz ne tikai acīmredzamo, bet arī nojaušamo (t. i., sava veida intuīcija, dedukcijas spējas), nevis vēlēšanās neredzēt nepatīkamās un nevēlamās lietas, ko, izrādās, pats vari kontrolēt – izvēlēties redzēt vai neredzēt. Dzejolī „Prognoze II”:

² Dzejoļu krājuma „Sidrabainas asaru lāsītes” (1992) nodaļas „Septēji muna tāva Jōņa Dzērviniņa nauzraksteitī dzejoļi”, „Otkol sasatykom” un pēdējā nodaļa bez nosaukuma turpmāk tekstā tiks apvienotas kā dzīves filozofijas dzejoļu nodaļa, jo šajās nodaļās noskaņas ir līdzvērtīgas tām, ko autors pauž visos pārējos četros dzejoļu krājumos vienā nodaļā (bērnības atmiņas, veltījuma dzejoļi, pārdomas par dzīvi).

³ Šeit un turpmāk pirmais skaitlis norādīs V. Dzērviniņa dzejoļu krājuma gadu, otrais – lappusi.

*i vīnolga – ir reits
 voi vokors
 myglains,
 sovas acis aizmyglāt vari vīneigi
 tu pats. (2008, 57)*

Un jau nākamajā piemērā lirikas *es* parāda, ka viņš pats reizēm ir tas, kurš negrib saskatīt visu patiesību. Piemēram, dzejoļī „Munas saimes portreta poetiskō skice” ar apakšnosaukumu „Es pats”:

*iztykas minimuma deklaracija,
 kurai Dīvs i vēl cyti paleidz
 breižūs, kod nagrib redzēt
 acis, nagrib vokori raudēt (2008, 97);*

acis pašas sevi pasargā – viņas negrib redzēt, lai dzīvotu mierīgāk, neskatoties uz to, ka līdz ar to veidojas garīgais „aklums”.

Abu dzejoļu krājumu veltījuma dzejoļos ar tēla „acs” palīdzību lirikas *es* tēlaini apraksta cilvēka neesamību starp dzīvajiem, piemēram, dzejoļu krājumā „Sidrabainas asaru lāsītes” (1992) tā ir Jeļena Arbuzova – dzejniece, V. Dzērvinīka kolēģe, kam veltīts šāds dzejoļis, kur *mirdzums acīs* nozīmē dzīvību, *tuksnesis* – dzīvības neesamību:

*sidrabainas asaru lāsītes
 izgaisa – nava mirdzuma vairs
 ziedos guļ mana māsiņa
 nava vasaras – acīs tuksnesis kails (1992, 79)*

Dzejoļu krājumā „Storp pērstim blusa trynās” (2008) tas ir veltījuma dzejoļis „Zigfrīdam Miglinīkam myžeibā aizejūt”, kur ar nedaudz citiem līdzekļiem tiek attēlota dzīvības neesamība:

*ar pādejū veikleibu
 pōrmasts krysts;
 pādejō fotografija:
 acīs – kopsātas bārzu boltums (2008, 86)*

Tātad šeit autors pārsvarā nenodala reālijas „acis” un „dvēsele”, uzskatot, ka tas ir nedalāms savienojums: ja dvēsele ir pametusi ķermeni, tad tas ir redzams acīs.

Savukārt dzejoļu krājumā „Sidrabainas asaru lāsītes” (1992) tēls „acs” visbiežāk sastopams mīlestības dzejoļu nodaļā. Šeit lirikas *es* visbiežāk ir darītājas lomā, piemēram:

acis pienāca klāt

acis sacīja:

nebaidies – drošāk – nebaidies (1992, 65);

šādi atkal, atsaucoties uz acu un dvēseles, sirds nesaraujamību, tiek uzsvērts, ka mīlestības lietās jābalstās uz sirdi, un tieši divu cilvēku skatienu spēle, skatienu valoda ir tā, kas virza sirdslietu procesu.

Savukārt citā dzejolī lirikas *es* tēlo, ka savu acu dzidrumu, tīrību (līdz ar to – dvēseles un sirds skaidrību) viņš spēj iegūt tikai mīļotās apskāvienos, sajūtot viņas elpu:

cerēšu – neizlūgšos

un vai tiešām to vajag darīt

lai kādreiz arī man būtu

tavas elpas upē skalotas acis (1992, 73)

Taču pēdējā šīs nodaļas dzejolī lirikas *es* ir aukstas acis, līdz ar to – auksta, ledaina, sasalusi sirds, proti, bez spējas mīlēt, just:

atskatos – nav neviena

manās aukstajās acīs kam ienākt

atmiņas rok

atmiņas acīs izrok cerību aizu

asaras aizber –

jauns cerību kaps (1992, 77)

Abos dzejoļu krājumos tēla „acs” izmantojums sociālpolitiskās tēmas dzejoļos ir diezgan minimāls, šādi pierādot, ka dvēselei, iekšējai balsij un jūtām politikā nav vietas. Piemēram, dzejoļu krājumā „Sidrabainas asaru lāsītes” dzejolī „Konversija”:

kopotos rakstus

gadsimtu acis baksta (1992, 38)

Vārdu savienojums „gadsimtu acis” ir laikmets, kas mainās un liek mainīties arī pastāvošajām vērtībām.

Dzejoļu krājuma „Storp pērstim blusa trynās” (2008) lirikas *es* aktualizē

frazeoloģismu „ar vienu aci”, kas nozīmē ‘slepus, mazliet; nevērīgi, nicīgi (skatīties)’ (Laua 2000: 25) dzejolī „Privatizācijas gola laiks”:

*Teoretiski vyss nūteik
pēc shemom, pēc grafikim,
praktiski –
zama vaļstī socialō aktivitate,
tik kōroj vysī maneit koč ar vīnu aci,
cik vēļ palicis ir,
a tod – sub rosa⁴(2008, 27)*

Tēls „acs” kā sintagmas komponents abos dzejoļu krājumos ir aktualizēts 54 reizes, kas ir 17,42% no kopējā tēlu sintagmu skaita – dzejoļu krājumā „Sidrabainas asaru lāsītes” visvairāk 35 reizes, savukārt krājumā „Storp pērstim blusa trynās” (2008) 19 reizes (10,86%). Šeit var redzēt, ka tēla izmantojums gan skaitliski, gan procentuāli ievērojami sarūk.

Dzejoļu krājumā „Sidrabainas asaru lāsītes” tēls „acs” bieži tiek izmantots vietas lomā, kas izpaužas gan lokatīva locījumā *Speid acīs mygla* (1992, 9), gan datīva – *aiz acīm zvana pulkstenis* (1992, 69), kaut arī tā datīva forma nav raksturīga vietas apzīmēšanai. Savienojumā „aiz acīm” atklājas pārnestās nozīmes lietojums (frazeoloģisms) ar nozīmi ‘kaut kas notiek kādam neredzot, slepus’ (Фёдоров 2008), kas arī apstiprinās kontekstā:

*aiz mūsu acīm
zvana pulkstenis
staigā rīts miglas svārkos
un pulss bez mēra
pārgalvīgs sit pie auss* (1992, 69)

Dzejoļu krājumā „Storp pērstim blusa trynās” (2008) ir maz izmantots „acs” tēls. Taču „acs” semantiskās lomas izpaužas dažādībā. Piemēram, tēma (*acis Latvijas realitatē verās* (2008, 23)), piederība (*nūsalīc ar ocu stōstūšū zēimējumu* (2008, 109)), līdzeklis (*ar acīm mērej attōlumu* (2008, 84)), izjutējs (*radeits ocu apmōna gaismas keiseļs* (2008, 111)) u. c. Šajā dzejoļu krājumā ir atzīmēts gadījums, kas frazeoloģiska izteiciena robežās tēlam nav iespējams nosaukt semantisko lomu: *stōvim aci pret aci* (2008, 83).

Viena no centrālajām tēla „acs” nozīmēm ir garīgās redzības vai akluma simbols, jūtu un emociju indikators, līdz ar to tēls „acs” atklājas tieši filozofijas un mīlestības dzejā, kur ir nepieciešama spēja domāt ne ar prātu, bet izmantot dvēseli,

⁴ Turēt slepeneibā.

savukārt politikā emocijām un jūtām nav vietas, līdz ar to sociālpolitiskajos dzejoļos „acs” izmantojums ir minimāls.

Dīnys tēls

Diena ir laika vienībās mērāma kategorija, kas ir dzīves rita neatņemama sastāvdaļa. Bieži tiek runāts par laika *nosīšanu*, *vilkšanos*, taču katra diena ir arī cilvēka iespēja mainīt sevi, pasauli, attieksmi. V. Dzērvīnīka dzejā katra diena pastiprina rutīnu lirikas *es* apziņā. Visspilgtāk tas ir novērojams dzejoļu krājumu filozofiskajā dzejā, piemēram, dzejoļu krājuma „Sidrabainas asaru lāsītes” dzejolī:

*Dīna nu dīnys garōka lyugšona,
garōka voga nu reita leidz reitam.* (1992, 6)

Arī dzejoļu krājumā „Storp pērstim blusa trynās” (2008) katra diena nenes neko jaunu, tā ir sava veida slogs, laika cilpa, kas jāizdzīvo atkal un atkal, piemēram, dzejolī „Kod palikšu bezjyuteigs...”:

*šūbreid labi saprūtūt,
ka bezjyuteiba ar minuti kotru,
ar kotras bezdīveigōs dīnas,
kotru dzemdātū šaubu uti
otkon tyvojās golvonajam vaicōjumam:
cik ļauts byus maņ tyvōk?* (2008, 69)

Dzejoļu krājumā „Sidrabainas asaru lāsītes” (1992) tikai vienā gadījumā ir aktualizēts *dīnys* tēls sociālas noskaņas dzejolī, un tas ir dzejolis „Neticu ka tik tālu var sadzirdēt...”:

*laiks vienādi pelēkām dienām garām veļ
uz svešām pilsētām pelēkus ceļus* (1992, 33);

kur pelēkums ir pretstats iespējamajai krāsainībai, kā arī „pelēkie ceļi” norāda ne tikai uz sava laika „bezkrāsainību” vai rutīnu, bet arī izslēdz iespēju vismaz kaut kur iegūt pozitīvas emocijas.

Kaut arī dzejoļu krājuma „Storp pērstim blusa trynās” (2008) sociālpolitisko noskaņu dzejā *dīnys* tēls ir minēts biežāk, tomēr tās noskaņas nemainās un ir tādas pašas kā pirmajā dzejoļu krājumā, kad lirikas *es* necer uz pārmaiņām, piemēram:

*Laikam jō smadzines sēž, īstateitas napareizā
pūdā, jō ticeibas dīvi napareizi
mōca reizynōt kotras dīnas svōrsteigōs likmes –*

*gūdu ar mūdreibu, bogōteibu ar pūstu,
koč labi zyna – nikas naizamaineis... (2008, 31)*

Šajā piemērā lietotais ironiskais paradokss vēl vairāk pastiprina bezcerības, nolemtības sajūtu, bezcerīgu nākotni.

Mīlestības dzejoļu nodaļās tēlam „diena” parādās arī citas nozīmes, piemēram, dzejoļu krājumā „Sidrabainas asaru lāsītes” (1992) dzejoļī „Šī nakts kā cieta garoza...” liriskas *es* identificē savu mīļoto ar dienu:

*un es vēl aizvien viens
izderu šīs nakts miglas pienu
un neprotu sagaidīt Tevi –
atbrīdušo no pagātnes Dienu (1992, 68)*

Vēl šajā krājumā mīlestības nodaļā liriskas *es* personificē dienu, pārmet tai neiejūtību:

*dažas dienas par niekiem vien
runā un līdzī nāk
un neprot just līdzī
līnijai kurā uz mūžu
ir beidzies tavš glāsts (1992, 69)*

Savukārt dzejoļu krājumā „Storp pērstim blusa trynās” (2008) mīlestības dzejoļu nodaļā liriskas *es* atkal atgriežas pie dienas kā bezgalīgas un vienveidīgas spirāles, kas nesagādā nekādas emocijas:

*Gulēju i gyvu kōrtejōs dīnas
ikdīniškōs atskaņas (2008, 131)*

Dīnys tēls kā sintagmas komponents abos dzejoļu krājumos ir aktualizēts 39 reizes, kas ir 15,81% no kopējā tēlu sintagmu skaita – dzejoļu krājumā „Sidrabainas asaru lāsītes” 20 reizes, „Storp pērstim blusa trynās” (2008) 19 reizes. Kaut arī noskaņas ziņā abi dzejoļu krājumi šķīta ļoti līdzīgi, tomēr semantiskās lomas *dīnys* tēlam ir diezgan dažādas.

Dzejoļu krājumā „Sidrabainas asaru lāsītes” (1992) novērojams liels pārsvars semantiskās lomas tēma izmantojumā. Piemēram: kā *paliek aiz mums diena* (1992, 69), *domīgām acīm diena* nāk; *diena* kārtu kārtām liek atkal grimu (1992, 77), kur ir gan personifikācija, gan paradokss.

Savukārt dzejoļu krājumā „Storp pērstim blusa trynās” (2008) būtisks pārsvars

ir *dīnys* tēla izmantojumam laika apzīmēšanai, atklājoties kā lokatīvā (*tamā dīnā sadauza pīres* (2008, 24)), tā akuzatīvā (*informativs vakuums kotru dīnu prōtā maņ īnōk* (2008, 53)). Laika nozīme atklājas arī tai neraksturīgā formā – nominatīvam ir neraksturīga laika semantiskās lomas aktualizācija: *Vēļ vīna dīna* (2008, 86), kur ar dzejas formai piemītošo iespēju paturēt kaut ko noslēpumā, šeit no konteksta noprotams, ka „dīna” ir lietota tieši laika nozīmē:

*Vēļ vīna dīna –
i jau pyrmais novembra soltums,
i jau pōtoru grōmotas lopas
osoru dabasūs atsaskir;
i vecineites
var tiņōk nōkt
irostūs saļmus padzīdōt.* (2008, 86)

Vēl interesanta atšķirība starp dzejoļu krājumiem ir piederības lietojums. Pirmajā dzejoļu krājumā tie ir tikai divi gadījumi (abi tieši dzīves filozofijas dzejas nodaļā), bet pēdējā V. Dzērvīnīka dzejoļu krājumā katrā nodaļā ir pa kādam piederības lomā lietotam tēlam, piemēram, *pōrtopt jauneibas dīnu „nažēleigi pareizā metalistā”* (2008, 52).

Neskatoties uz lielo laika atšķirību starp dzejoļu krājumiem „Sidrabainas asaru lāsītes” (1992) un „Storp pērstim blusa trynās” (2008), *dīnys* tēls visvairāk aktualizēts dzīves filozofijas dzejas nodaļās, lirikas *es* to uztver kā nebeidzamu rutīnu, laika cilpu, kas nekad nemainās. Šāda noskaņa caurauž gandrīz visas nodaļas abos dzejoļu krājumos, izņēmums ir tikai pirmā dzejoļu krājuma mīlestības dzejoļu nodaļa.

Dzeivis tēls

V. Dzērvīnīka dzejoļu krājumos šis tēls visbiežāk tiek raksturots kā drūma, ar nolemtības sajūtu piepildīta cilvēka eksistence. Dzejoļu krājuma „Sidrabainas asaru lāsītes” (1992) filozofiskajā dzejā lirikas *es dzeivis* tēlojumiem izmanto salīdzinājumus, piemēram:

palāka dzeive kai čāgona dzīsmē (1992, 6)

šķūrstu dzeivi kai grōmotu bīzu

iz prīkšu atpakaļ:

zīma, pavasars, vosora, rudiņš (1992, 10);

taču šeit salīdzinājumā savienots nesavienojamais – *grāmata* (kas ir ar sākumu

un beigām, tātad lineārs laiks) un *gadalaiki* (kas mijas viens ar otru gadu no gada, tātad cikliskums). Vēl interesants dzīves metaforisks pielīdzinājums papīra lapai dzejolī „Sidrabainas asaru lāsītes”:

*sidrabainas asaru lāsītes –
vārds aiz vārda gulst mūžības vietā
melns vakars nāk un apraksta
dzīves pēdējo lapu ar rietu* (1992, 79)

Un jau pēdējā šīs nodaļas dzejolī „Mīļais aizmirsti...” liriskas *es* atkal atgriežas pie salīdzinājuma, taču šajā dzejolī ar daudz drūmāku, pat traģisku noskaņu:

*mīļais aizmirsti – laiks ir liels šķirsts
un mirkli virs tā kā smiltis
un dzīve kā lāpsta
kopā viltīgi aizber kapsētu savu
tad saliek no sapņiem krustus
un atkal gaida kad nāksi tu* (1992, 84)

Dzejoļu krājumā „Storp pērstim blusa trynās” (2008) filozofiskās noskaņas dzejoļos ir pavisam savādāk atklāts *dzeivis* tēls. Piemēram, dzejolī „Par Kromānim dūmojūt” dzīve tiek identificēta ar maršruta autobusu:

*dzeive-maršrutine braukoj
pa prōta rīvom: Rēzekne-Reiga* (2008, 84)

Vēl šajā krājumā dzīves izbeigšana tiek tēlota kā dzīves tests, iespēja palikt brīvam un gūt mieru, šādi atklājot, ka vienīgā iespēja dzīvot laimīgam ir – mirt:

*Asiņainas žiletēs
kai rēkini dzeivei
kai aplīcynājums
par izturātu testu
palikt breivam* (2008, 88)

Šajā nodaļā ir arī metaforiski izteicieni, piemēram, *dzeives putra* (2008, 103), *dzeives tērgs* (2008, 103). Vai:

*koč kas napareizi
beja,
ir dareits,*

*lai dzeives poetiskajai saskarsmes selekcijai
nabyutu acimradzamu tryukumu. (2008, 83)*

Sastopams arī dzejolis ar nosaukumu „Dzeive”, kurā lirikas *es* atklāj savu redzējumu par dzīves jēgu:

*Pēc loba atīmam
pīdzymstūt –
tīņōk
kotrs sovā laikā
caur sovas mōtes vaidim
[..]
pa sūlam myusu nasaprasšonu
vēršūt lelā atjāgā –
dēļ kō taida steidzameiba? (2008, 100)*

Politisku noskaņu dzejoļos dzejoļu krājumā „Sidrabainas asaru lāsītes” (1992) ir reti aktualizēts *dzeivis* tēls, taču zīmīgs dzejolī „Pielikums kādai dzīves melnraksta lapai” (1992, 42), tādējādi izceļot identifikāciju: *dzīve ir melnraksts*.

Savukārt dzejoļu krājuma „Storp pērstim blusa trynās” (2008) sociālpolitiskajās noskaņās *dzeivis* tēls tiek ievīts daudzveidīgās nozīmju atklāsmēs, piemēram:

*Taida dzeiveite: vysī lelceli, taceņas
leidz pīminekļam vad myusu Breiveibai (2008, 20)*

Ar deminutīvu palīdzību tiek izteikts nevis mīļums pret dzīvi, bet gan nožēla, uzsverot, ka bieži vien vienas dzīves laikā nav iespējams kaut ko mainīt, arī iegūt brīvību.

Pret stereotipisko, ārējo dzīvi autors vēršas dzejolī „Ūrkōrteji nūtykumi Latvijā...”:

*Laikam jau tūmār nazyna,
ka dzeivōt var lobōk
pēc sovīm īskotim,
bez dominejūšō sabīdreibas veidūkļa,
bez skaistumkūpšonas salonā īsmaržōtas frakas,
vīn ar pīdūšonas izalyugšonu
līpzīdim sevī tvanejūšai
dzeivesgrybas dvesmei. (2008, 33)*

Dzejolī parādās nevis ierastais vārdsavienojums „dzīvotgriba” (no verba), bet gan „dzīvesgriba” (no lietvārda), tātad autoram ir svarīgi, lai lasītājs sajūt šī tēla substantivitāti, taustāmību.

Šajā pašā nodaļā parādās lirikas *es* identifikācija, kurā izmantots arī *dīnys* tēls:

*Kaids palikšu pēc tō –
atdzymstūšs dinozaurs voi
dzeives eitanazijai nūlamts kāmeits?* (2008, 51)

Eitanāzija – *viegla nāve; gadījums, kad ārsti atņem dzīvību neglābjami slimam pacientam, kam dzīvības mākslīga saglabāšana sagādā fiziskas ciešanas* (Lielā enciklopēdiskā vārdnīca 2015). Tātad šeit lirikas *es* mēģina izvēlēties – vai nu būt par varoni, vai dzīvot nožēlojamu dzīvi.

Mīlestības dzejā lirikas *es* zīmē intīmās, privātās dzīves aprises, piemēram, dzejolī „Cigaretēs klusumu dedzina...”:

*sievietes roka izlokas no tumsas un
pasniedz degošu skaliņu un
lūdž nodedzināt šīs dzīves jumtu* (1992, 56)

Vēl tieši mīlas dzejā lirikas *es* dzīvi pielīdzina filmai: *dzīves izgaismotajā filmā* (1992, 70), tādējādi atklājot zināmu skepsi, ka mīlestība ir viens liels iestudējums – mākslīgs un pragmatisks.

Dzejoļu krājumā „Storp pērstim blusa trynās” (2008) mīlestības dzejoļos *dzeive* ir sieviete. Viņš mēģina rast mierinājumu pie savas mīlotās, vērsties pie viņas ar jautājumu: *Voi tu esi muna privatō dzeive?* (2008, 127); šādi izpaužas lirikas *es* privātīpašnieciskuma, greizsirdības un skopuma īpašības. Var teikt, ka tieši pēdējā dzejoļu krājuma mīlas dzejā lirikas *es* nerod dzīves piepildījumu pat pie sievietes, līdz ar to viņa *dzeive* ir viena liela vilšanās.

Dzeivis tēls kā sintagmas komponents parādās 54 reizes, kas ir 14,72% no kopējā tēlu sintagmu skaita – dzejoļu krājumā „Sidrabainas asaru lāsītes” 17 reizes, „Storp pērstim blusa trynās” – 37 reizes.

Dominējošā semantiskā loma, kuru pilda *dzeivis* tēls, ir piederība. Šī semantiskā loma parasti atklājas ģenitīvā, un šeit tā ir visos gadījumos, piemēram, *nodedzināt šīs dzīves jumtu* (1992: 56). Šī tēla atklāsmē krietni vairāk izmantotas metaforas: *dzeives* tērgā (2008: 103), *pēc dzeives poetiskim uzskotim* (2008: 108), arī paradokss: *dūmoj par lobōkas dzeives pārķameibu* (2008: 42).

Vēl abos dzejoļu krājumos *dzeivis* tēls izpaužas darītāja semantiskajā lomā, piemēram, *dzīve viltīgi aizber kapsētu savu* (1992: 84). Šeit visbiežāk atklājoties paradoksa konstrukcijā.

Dzejoļu krājumos *dzeivis* tēls atklājas visās dzejoļu krājumu nodaļās samērā vienveidīgi – lirikas *es dzeive* ir sāpju un sarūgtinājumu pilna, mierinājumu nerodot pat mīlestībā; savukārt līdzekļi, ar kuriem lirikas *es* apraksta *dzeivi*, ir stilistiski dažādi, radoši, mākslinieciski spilgti un niansēti.

Nobeigums

Kaut arī kompozicionāli dzejoļu krājumos „Sidrabainas asaru lāsītes” (1992) un „Storp pērstim blusa trynās” (2008) autors izmanto dažādu kompozīcijas struktūru, tomēr tajos sakrīt vairākas pārdzīvojumu tēmas: politika un sabiedrības problēmas, mīlestības dzeja, dzīves filozofija. Atšķirības iezīmē laikmetu nomaīņa, kas atspoguļojas noskaņā, kā arī pirmajā dzejoļu krājumā autors atsevišķā nodaļā aktualizē atmiņas par bērnību, lauku mājām, šeit ir arī nodaļa, ko var dēvēt par dzejnieka grēksūdzi.

Vērtējot dzejoļu krājumu ne tikai saturā, bet arī formas ziņā, tad dzejoļu krājumā „Sidrabainas asaru lāsītes” (1992) autors izmanto formas daudzveidību, pielietojot gan tradicionālākas formas, gan verlibru, kā arī daudzveidīgākas sintaktiskās un stilistiskās figūras, ko parāda arī sintagmu analīze. Formas ziņā daudzveidīgāki ir tieši latviešu valodā rakstītie dzejoļi, jo latgaliski autors raksta dzeju par dvēseliski tuvām tēmām, kur ir svarīgs domas nepārrāvums un nepārprotamība, tāpēc jaunu nozīmju meklējumu vai negaidītu tropu lietojumu ir mazāk.

Dzejoļu krājumā „Storp pērstim blusa trynās” (2008) autors gandrīz ir atteicies no stilistiskām figūrām un verlibra, pievērsoties ironijai un tēlainai valodai kā galvenajam pārdzīvojumu izteiksmes līdzeklim. Dzeja ir tikai latgaliski, tajā dominē dzīves jēgas meklējumi un aizvien lielāka lirikas *es* vilšanās laikā, dzīvē, mīlestībā.

LITERATŪRA

Auziņa, Ilze, Nešpore, Gunta, Saulīte, Baiba (2014). Latviešu valodas verbu valences marķēšanā izmantojamās semantiskās lomas. *Valoda: nozīme un forma 4. Kategoriju robežas gramatikā*. Rīga: Latvijas Universitāte. 136–145.

Bīdermanis, Hanss (2002). *Lielā simbolu enciklopēdija*. Rīga: Jumava.

Dzērviniķis, V. *Sidrabainas asaru lāsītes*. Ludza: Ludzas literātu apvienība, SIA „BEN”, 1992.

Dzērviniķis, V. *Storp pērstim blusa trynās*. Rēzekne: Latgolas Kulturas centra izdevniecība, 2008.

Laua, Alīse, Ezeriņa, Aija, Veinberga, Silvija (2000). *Latviešu frazeoloģijas vārdnīca*. Rīga: Avots.

Lielā enciklopēdiskā vārdnīca (2003). Rīga: Jumava. <http://www.tezaurs.lv/sv/?w=eitan%C4%81zija>, sk. 24.04.2015.

LU Latviešu valodas institūts (2013). *Latviešu valodas gramatika*. Rīga: Jelgavas tipogrāfija.

Nešpore, Gunta (2010). Neagensīvo pārvietošanās verbu semantiskā saistāmība: lokālas nozīmes semantiskās lomas. *Latvisktika un somugristika Latvijas Universitātē*. Rīga: Latvijas Universitāte. 97–112.

Paukšte, Jānis, Rancāne, Anna, Salceviča, Ilona, Vilčuka, Irēna (2008). *Latgales kultūras darbinieki* 1. Rīga: Jumava. 161.

Sokols, Ēvalds (red., 1962). *Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatika* II. Sintakse. Rīga: Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas izdevniecība.

Veidmane, Ruta (1977). *Izteikt neizsakāmo. Lingvistiskā poētika*. Rīga: Liesma.

Лотман, Юрий (1994). *Лекции по структуральной поэтике*. Москва: Гнозис.

Лотман, Юрий (1996). *О поэтах и поэзии: Анализ поэтического текста*. Санкт-Петербург: Искусство – СПб. http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Literat/Lotm/04.php, sk. 22.04.2015.

Лотман, Юрий (1998). *Структура художественного текста*. Санкт-Петербург: Искусство – СПб.

Тынянов, Юрий (2007). *Проблема стихотворного языка*. Москва: КомКнига.

Фёдоров, Александр И. (2008) *Фразеологический словарь русского литературного языка*. Москва: Астрель, АСТ. http://phraseology.academic.ru/2420/За_глаза, sk. 22.04.2015.